

SZÜCS ANDRÁS

Jogállami kritériumok a büntetés-végrehajtási bíró eljárásában

A jogállamiság fogalma német nyelvterületen látott napvilágot a XIX. század első felében. (Az általa kifejezni kívánt alkotmányjogi eszme Angliában a rule of law elv formájában, Franciaországban az alkotmányosság kategóriájában jelent meg.¹) Összetevői olyan általánosan elismert jogelvek, amelyek a jogrendszerbe beépülve és annak egészét áthatva szavatolják a társadalom és az állampolgárok védelmét az állam és szerveinek önkényes ténykedése ellen. A német jogirodalom a következő jogelveket sorolja a jogállamiság fogalmi elemei közé: az államhatalom jogi legitímációja, az egyén alapjogai, az egyéni elbírálás elve, a hatalmi ágak elválasztása, a hatalom törvényeknek megfelelő gyakorlása, kvalifikált jogvédelem.² A jogállam ismérveinek összegzésére a hazai szakirodalomban is találunk példákat. Tremmel Flórián szerint a jogállamot főként a következő jellemzők azonosítják: 1. a törvényhozói, végrehajtási és igazságszolgáltatási hatalom szét van választva; 2. a törvényhez és a joghoz van köve az államhatalom; 3. a polgárok alapjogai az államhatalmat korlátozzák; 4. független bíróságokhoz lehet fordulni jogsérelem esetén.³

E felsorolásból is egyértelműen kitűnik, hogy az emberi jogok (az egyén alapjogai) és a jogállam egymást kölcsönösen feltételező kategóriák; egyrészt csak ott beszélhetünk fejlett jogállamról, ahol az emberi jogok igen széles körűen és következetesen érvényesülnek, másrészt csak ott találkozhatunk az emberi jogok hatékony védelmével, ahol jogállam van.⁴ Az emberi jogok deklarálása azonban korántsem elegendő, következetes érvényesülésük nagymértékben függ az azt garantáló jogállami intézményrendszerrel, ezen belül is különösen a jogállam másik lényeges „kellékeként” értékelhető bírói jogvédelemtől. Az egyén alapjogainak legmagasabb szintű védelme ugyanis csakis a végrehajtó és a törvényhozó hatalomtól független, kizárólag a törvényeknek alárendelt bíróságoktól várható.

1 Farkas Ákos – Róth Erika: A büntetőeljárás. KJK-Kerszöv, Budapest, 2004, 43. o.

2 Detlef Krauss: Rechtsstaat und Strafprozess im Vergleich. In: Festgabe zum schweizerischen Juristentag 1985. Verlag Helbing und Lichtenbahn, Basel, 1985, S. 173.

3 Tremmel Flórián: Magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2001, 70. o.

4 Tremmel Flórián: Jogállam és büntetőeljárás. Jogtudományi Közlöny, 1989/12., 619. o.

A büntetés-végrehajtási bíró sajátos szerepe az emberi jogok és a törvényesség védelmében

A jogerős ítélettel kiszabott büntetés végrehajtásának ideje alatt a büntetéssel sújtott állampolgár jogi helyzete jelentős mértékben megváltozik. Az elítéléssel beálló változás azonban nem abszolút, az elítélt nem válik teljesen jogfosztott személylé, nem a büntetés-végrehajtás „tárgya”, hanem olyan alanya, akit a büntetés végrehajtása során jogok illetnek meg és kötelességek terhelnek.⁵

Az elítéltek egyes jogai a büntetés végrehajtása alatt szűnhetnek, illetve kisebb-nagyobb korlátozást szenvednek, a jogkorlátozást elszenvedő személyek kiszolgáltatottsága pedig vitathatatlanul magában hordozza az emberi jogok megsértésének fokozott veszélyét. Leginkább ezzel hozható összefüggésbe az a követelmény, hogy az elítéltek jogait és kötelezettségeit érintő, végrehajtás alatt meghozható legfontosabb döntések a végrehajtó hatalomtól független, az igazságszolgáltatás területéhez tartozó, magas szintű jogi ismeretekkel felvértezett személy, jelesen egy speciális feladatokat ellátó bíró hatáskörébe tartozzanak.

A külföldi tudományos szakirodalom a büntetés-végrehajtási bíró (a továbbiakban: bv. bíró) szükségességét a következőképpen indokolja: az igazságszolgáltatásnak ki kell terjednie a büntetés-végrehajtási folyamatra is, hogy megvédje az emberi jogokat, és hogy lehetővé tegye minden emberi konfliktus megoldását a büntetések végrehajtásának stádiumában.⁶ Ehhez a célmeghatározáshoz érdemes néhány kiegészítő megjegyzést fűzni. Kétségtelen tény, hogy a bv. bíró az igazságszolgáltatás szervezetéhez és a bírói hatalmi ághoz tartozik, jogvédelmi szerepét mégsem csupán az igazságszolgáltatás gyakorlása révén tölti be. Egyrészt – a nemzetközi példákból megállapíthatóan – a bv. bíró kontrollfunkcióját nemcsak igazságszolgáltatás, hanem felügyelet formájában is megvalósíthatja.⁷ A jogerős ítéletben kiszabott szankció tartalmának a végrehajtás menetében történő módosítása pedig legfeljebb csak járulékos igazságszolgáltatási tevékenységnek nevezhető, hiszen arra a büntetőeljárás jogerős lezárulta után (bár ahhoz kapcsolódóan) kerül sor. Ezenkívül nem hagyható említés nélkül az sem, hogy a bv. bíró feladatai közé tartozik a büntetés-végrehajtást övező kontrollrendszer más elemeihez hasonlóan a törvényesség szavatolása is.⁸

⁵ Vékó György: A bűnelkövetők jogkorlátozásáról. Az elítéltek jogi helyzetéről általánosságban. Jogtudományi Közöny, 1989/8., 399. o.

⁶ Stanislaw Plawski: Les tribunaux pénitentiaires en Europe. Revue pénitentiaire et de Droit Pénal, no. 2., 1985, pp. 127–139.

⁷ Szűcs András: A büntetés-végrehajtási bíró helye és szerepe a büntetés-végrehajtási övező jogállami bizottságok között. Bűnügyi Szemle, 2008/1., 38. o.

⁸ Uo. 40. o.

A bv. bírói eljárás és a büntetőeljárás viszonya a hazai jogban

A bv. bírói eljárása lényegében végrehajtási eljárás⁹, amely nem azonos a büntető-eljárással. Mindazonáltal a hatályos magyar jogban a két eljárás közötti összefüggés megkérdőjelezhetetlen, hiszen a többször módosított 1979. évi 11. tvr. (a továbbiakban: Bv. tvr.) 6. § (7) bekezdése kimondja, hogy ha törvényerejű rendelet vagy más jogszabály másként nem rendelkezik, a büntetés-végrehajtási bírói eljárására a büntetőeljárás szabályait kell alkalmazni. A Bv. tvr. és a Be. viszonyára tehát a szubsidiaritás jellemző, a büntetőeljárásról szóló törvény rendelkezéseit csupán akkor kell alkalmazni, ha valamely kérdésről törvényerejű rendelet vagy más jogszabály nem szól. Ez a jogtechnikai megoldás jelentősen megnehezíti a jogalkalmazó feladatát, hiszen adott esetben a Be. és a Bv. tvr., illetve egyéb jogszabályok gondos egybevetése után tudunk csak állást foglalni abban, hogy a Be. valamely rendelkezése alkalmazható-e a bv. bírói eljárásban.¹⁰ A jogalkalmazói gyakorlat a jogi szabályozás által létrehozott viszonyrendszert még annyiban cizellálta, hogy a Be. különleges eljárásokra vonatkozó rendelkezéseit alkalmazhatóság szempontjából a Be. általános szabályai elé helyezte.¹¹ A bv. bírói eljárások történetileg és tartalmilag a Be.-ben szabályozott különleges eljárásokhoz állnak a legközelebb, erre figyelemmel a bv. bírói eljárásban a Be.-nek mindenekelőtt a különleges eljárásokra vonatkozó szabályait kell alkalmazni, egyéb rendelkezéseit csak annyiban, amennyiben e szabályokból más nem következik.¹² Meg kell jegyezni, hogy ez utóbbi kérdésben a gyakorlat korántsem egységes. A Bírósági Határozatokban (BH) olyan eseti döntés is megjelent, amely szerint a bv. bírói meghallgatás során a Be. különleges eljárásokra vonatkozó szabályai nem alkalmazhatók, illetőleg a Be. szabályai a bv. bírói eljárásra csak tárgyalás esetében irányadók.¹³

Megállapíthatjuk tehát, hogy a honi bv. bírói eljárás (amely sajátos végrehajtási eljárás) szoros kapcsolatban áll a büntetőeljárással, abból különböző szabályokat „kölcsonöz”. E szabályok között található normatív rendelkezéseket, de olyan alapelveket is, amelyek értelemszerűen alkalmazandók a bv. bírói eljárásában (így például az anyanyelv használatának elve csorbítatlan eleme ennek az eljárásnak is).

⁹ Vótkó György: A büntetés-végrehajtási bíró szerepe a végrehajtás alakításában. Magyar Jog, 1990/10., 846. o.

¹⁰ Berkes György: Vitás kérdések a büntetés-végrehajtási bírói eljárásban. Magyar Jog, 1981/2., 117. o.

¹¹ Vótkó György: Magyar büntetés-végrehajtási jog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2006, 427. o.

¹² Berkes György: i. m. 117–118. o.

¹³ BH, 1996/631.

A jogállami büntetőeljárás elve

Az úgynevezett jogállami büntetőeljárás a jogállam kategóriájához hasonlóan szintén a német jogtudósok munkája nyomán került előtérbe. A német büntetőeljárás-jogi irodalomban a következőket tekintik a jogállami büntetőeljárás összetevőinek: az igazságszolgáltatás és a büntetés állami monopóliuma; az alkotmány szabályainak megfelelő bírói garانتálása; a bírói meghallgatáshoz való jog; az arányosság elve; a bizonyítási tilalmak léte; az ártatlanság vételeme; a személyi szabadság bírói korlátozása; a nyilvános tárgyalás elve; az ingyenes jogsegélyhez való jog; a bírósági döntés indokolásának kötelezettsége; a jogorvoslati jogosultság elve; a *ne bis in idem* elve; a perújrafelvételhez való jog; valamint a büntető igazságszolgáltatási szervek működőképességének fenntartásához fűződő igény.¹⁴ Ezen összetevőket a szakirodalomban a büntetőeljárás alkotmányos elveiként is említik.¹⁵

A jogállami büntetőeljárás (elve) jelentős hasonlóságot mutat a tisztességes (fair) eljárás elvével, amelyet az Európai emberi jogi egyezmény (a továbbiakban: egyezmény) alapul vételével az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: bíróság) tölt meg tartalommal. Mindkét „vezérelvel” kapcsolatban megállapítható, hogy valójában nem egyszerűen csak alapelvek, hanem azok olyan katalógusai, amelyek magukban foglalják az európai igazságszolgáltatás minimális kellék-tárát. A két gyűjtőfogalom közötti eltérések pontos feltárása külön tanulmányt igényelne. A kettő között a lényegi különbség abban rejlik, hogy míg a tisztességes eljárásnál elsősorban az egyén és a polgár jogainak, jogos érdekeinek garantálásáról van szó, addig a jogállami büntetőeljárásban a közhatalom korlátai és el-lensúlyai kerülnek előtérbe.¹⁶ A fair eljárás és a jogállami büntetőeljárás elve közül ez utóbbi a jogtudomány által definiált, egzakt kategória, míg a tisztességes eljárás pontos definícióját hiába keressük az egyezményben vagy a bíróság ítéletei-ben. A fair eljárás időben relatíve változó fogalom, összetevőinek túlnyomó részét az egyezmény 6. cikke tartalmazza. Konkrét meghatározásának hiányában a bíróságnak a definíálás terén igen nagy mozgásteret van, módja van arra is, hogy az európai jogrendszerekben hagyományosan bevett jogi fogalmakból és kritériumok-ból merítsen.¹⁷

14 Tremmel Flórián [2001]: i. m. 71. o.

15 Farkas Ákos – Pap Gábor: Alkotmányosság és büntetőeljárás. In: Kriminológiai és kriminalisztikai évkönyv, 30. KVA, Budapest, 1993, 65–91. o.

16 Tremmel Flórián [2001]: i. m. 71. o.

17 Király Tibor: Büntetőeljárás jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2008, 138. o.

Jelen tanulmány a jogállami büntetőeljárás kategóriájára támaszkodva arra a kérdésre keresi a választ, hogy a magyar bv. bíró eljárása (annak szabályozása és gyakorlata) mennyiben felel meg a vele szemben támasztható jogállami követelményeknek. A jogállami büntetőeljárás elve értelemszerűen a büntetőeljárás jogállami ismérveit összegzi, de egyes komponensei (például alkotmányos bíró garانتálása, a tárgyalás nyilvánossága stb.) nyilvánvalóan követelményként fogalmazhatók meg más típusú bírósági eljárásokkal szemben is. Különösen igaz ez a magyar bv. bíró eljárására, amelynek szabályai részben azonosak a honi büntetőeljárás szabályai-val (ugyanakkor a két eljárás különbözőségéből fakadóan a jogállami büntetőeljárás elvének nem minden alkotóeleme értelmezhető a bv. bíró eljárásában).

A jogállami büntetőeljárás elve a magyar bv. bíró eljárásában

Az előbbi felsorolás sorrendjében haladva az igazságszolgáltatás és a büntetés állami monopóliuma az első alapelv, amelynek a bv. bírói eljárásban való érvényesülését meg kell vizsgálnunk. A bv. bíró esetében ezt a jogállami alapelvet e szakbíró sajátos szerepének megfelelően kell értelmezni, hiszen eljárásában a büntetőjogi felelősség megállapítása és büntetés kiszabása fel sem merülhet.

Az igazságszolgáltatás bíróságok általi gyakorlásának kizárólagosságát hazai jogunkban az alkotmány 45. §-a, valamint a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 1997. évi LXVI. törvény (a továbbiakban: Bszi.) 1. §-a fogalmazza meg. A büntetés-végrehajtás kontrolljában közreműködő személyek és szervezetek közül hazánkban egyedül a bv. bíró végez igazságszolgáltatást, ezért vonatkozásában kétséget kizáróan megállapíthatjuk az említett alapelv érvényesülését.

Az igazságszolgáltatás bírói monopóliuma az államra elsősorban azt a feladatot rója, hogy „mind személyi, mind szakmai tekintetben kialakítsa az igazságszolgáltatás szervezetét, garantálja anyagi ellátottságát”¹⁸, ezzel szavatolva a különböző típusú ügyek ésszerű időn¹⁹ belül történő befejeződését. Ezzel összefüggésben azt kell mindenképpen kiemelni, hogy amíg a büntetőeljárások hazánkban jelenleg sok esetben elhúzódnak, a bv. bíró eljárására a gyorsaság, a „naprakészség” a jellemző. Ezt egyébiránt egyrészt a hatáskörébe tartozó ügyek jellege, másrészt az ennek megfelelő jogi szabályozás is elősegíti. Helyenként rövid eljárási határidőkkel is találkozhatunk a vonatkozó hatályos joganyagban²⁰, és olyan eset is előfor-

¹⁸ Farkas Ákos – Pap Gábor: i. m. 66. o.

¹⁹ A fair eljárással kapcsolatban az „ésszerű idő” követelménye az egyezmény 5. cikkének 3. bekezdésében és 6. cikkének 1. bekezdésében jelenik meg.

²⁰ Így például a Bv. tvr. 7/B § (1) bekezdése szerint: „Az elítéltnak a büntetés-végrehajtási intézet magánelzárás fenytést kiszabó határozata elleni fellebbezését a büntetés-végrehajtási bíró az iratoknak a hozzá érkezésétől számított öt napon belül bírálja el.”

dul, amikor a bv. bírónak jogszabályi rendelkezés alapján kell valamely kérdésben soron kívül határoznia.²¹ A jogszabályi környezet mellett jelenleg a bv. bírói tevékenység végzéséhez szükséges személyi és tárgyi feltételek is adottak, vagyis az állam ez irányú kötelezettségét alapvetően teljesíti.

Az alkotmányos bíró követelménye elsősorban azt jelenti, hogy a bíróság hatáskörét és illetékességét törvény garantálja, de idesorolható még a különbíróságok tilalma, a független és pártatlan bíróság iránti igény, valamint az elfogult bíró kizárásának biztosítása is.²²

A hatáskör és illetékesség törvényi meghatározása része annak a garancia-rendszernek, amely biztosítja, hogy a büntetőügyben semmilyen manipuláció ne történjen.²³ A magyar bv. bíró hatáskörét és illetékességét a Bv. tv. határozza meg annak ellenére, hogy a jogállami követelménynek megfelelően e hatásköri és illetékességi szabályok törvényben történő rögzítése lenne indokolt.²⁴ A hatáskör és illetékesség törvényi megjelenítése mellett ugyancsak a bírósági döntéshozatal befolyásolásának kizárására irányul annak kinyilvánítása, hogy az ügyet a bírótól csak kivételesen és előre meghatározott körülmények esetén lehet elvonni. A Bszi. 11. §-ában testet öltő szabályozás folytán ez az elv a magyar bírósági szervezet valamennyi szegmense tekintetében érvényesül, így ez alól a bv. bíró sem kivétel. A bv. bíró nem különbírósnak, hanem az egységes bírósági szervezetbe betagozódó ügynevezett szakbírónak minősül, amelynek létét a hatáskörébe tartozó ügyek speciális jellege (a büntetés-végrehajtáshoz kapcsolódó bírói feladatok ellátása), valamint a munkavégzéshez szükséges speciális szakértelem indokolja.²⁵

A bírói függetlenség nem egyszerűen csak egy az igazságszolgáltatás alkotmányos alapelvei közül, hanem az igazságszolgáltatás lényegi eleme, amely nélkül bíróságról nem is beszélhetünk. E kiindulóponttal tekintettel a magyar bíróságok függetlenségével kapcsolatos általános megállapítások minden megszorítás nélkül vonatkoznak a bv. bírókra is. A témakörben magyar és idegen nyelven egyaránt számos tudományos értekezés látott már napvilágot, amelyek részletesen elemzik a kérdést. Ezek ismertetése helyett most csupán a bírói függetlenség főbb momentumaira érdemes utalni. A függetlenség posztulátumát három szempontból lehet vizsgálni: az ítélkező bíró, a bírósági szervezet és a hivatásos bíró személyes függetlenségének oldaláról.²⁶ Az ítélkező bíró függetlenségéről az alkotmány 50. §

21 9/2002. [IV. 9.] IM rendelet 40. § [1] bekezdés.

22 Farkas Ákos – Pap Gábor: i. m. 74–78. o.

23 Farkas Ákos – Róth Erika: i. m. 46. o.

24 A Bszi. 8. §-a ezzel kapcsolatban egyértelmű iránymutatást ad: „A bírósági útra tartozó ügyeket törvény állapítja meg.”

25 A különbíróságok és a szakbíróságok elhatárolására lásd: Farkas Ákos – Róth Erika: i. m. 46–47. o.

26 Fűrész Klára: A bíróság. In: Kukorelli István (szerk.): Alkotmánytan I. Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 451. o.

(3) bekezdése szó²⁷, amely gyakorlatilag kimondja, hogy a Magyar Köztársaság valamennyi bírójának (így a bv. bírának is) a mindenkor hatályos jogszabályok rendelkezései szerint kell eljárniuk, a jogszabályi kereteken belül azonban ítélezésük során teljesen függetlenek. Az ítélező bíró függetlenségének tartalmát a Bszi. 3. § a következőképpen pontosítja: „A bírák függetlenek, a jogszabályok alapján meggyőződésüknek megfelelően döntenek, az ítélezési tevékenységükkel összefüggésben nem befolyásolhatók és nem utasíthatók.” Az ítélező bíró jogi függetlensége mellett a magyar alkotmányban annak politikai függetlensége is megfogalmazást nyert.²⁸ A bírósági szervezet függetlenségének megítélésakor azt kell vizsgálnunk, hogy a bíróság az államhatalmi szervektől szervezetileg és személyileg elkülönül-e, illetőleg azok által utasítható-e. A magyar alkotmányos berendezkedésben a bírósági szervezet az Országgyűléstől, a kormánytól és a köztársasági elnöktől teljes mértékben elkülönül, a felsoroltak által nem utasítható, így a bíróság szervezeti függetlensége teljes mértékben garantált. A hivatásos bíró személyes függetlenségére, a bírói megbízatás keletkezésére és megszűnésére, a bírák szolgálati viszonyából fakadó jogaira és kötelezettségeire, illetőleg a bírák felelősségére és javadalmazására vonatkozó, „kiemelt védettségét” nyújtó hatályos jogszabályi rendelkezések megfelelő garanciát adnak.

Az alkotmány nem tesz említést a bíróságok pártatlanságáról, a Bszi. 9. §-a azonban igen, ennél fogva annak a bv. bíró eljárásában is maradéktalanul érvényesülnie kell. A pártatlan bíráskodás – csakúgy, mint a bíróságok függetlensége – a tisztességes eljáráshoz való jognak is szerves része.²⁹ „A pártatlanság követelménye mindenekelőtt a bíró szubjektív hozzáállására vonatkozik: a bírónak a felek felett kell állnia, tekintet nélkül a személyükre, kizárólag az ügyre tartozó körülményekre lehet figyelemmel, döntését csak ezekre alapozhatja.”³⁰ A pártatlan bíráskodással szorosan összefügg az elfogult bíró kizárásának megkövetelése, amely az előbbi megvalósulását hivatott elősegíteni. A bv. bíró kizárására vonatkozó szabályozás sajátos, hiszen arra a Bv. tv. 6. § (7) bekezdésére figyelemmel a Be. vonatkozó rendelkezéseit kell megfelelően alkalmazni. Ezzel kapcsolatban azt kell ismételtlen kiemelni, hogy a Be. rendelkezéseinek alkalmazhatóságát gondos jogalkalmazói mérlegelésnek kell megelőznie. Így például nyilvánvaló, hogy nem járhat el bv. bíróként egy feltételes szabadság megszüntetésével kapcsolatos meg-

27 „A bírák függetlenek, és csak a törvénynek vannak alárendelve” [alkotmány 50. § (3) bek.].

28 Alkotmány 50. § (3) bek.

29 A pártatlan bíróság egyezményben szereplő fogalmáról lásd Bárd Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007, 105–121. o.

30 Bárd Károly: A pártatlan bírósághoz való jog az Európai Emberi Jogi Egyezményben és a büntető igazságszolgáltatás rendszere. In: Gönczöl Katalin – Kerezi Klára (szerk.): Tanulmányok Szabó András 70. születésnapjára. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 1998, 34. o.

hallgatáson az elítélt hozzátartozója.³¹ Nem ilyen egyértelmű azonban annak az esetnek a megítélése, amikor az alapügyben vádat képviselő ügyész jár el bv. bíróként később az elítélt feltételes szabadságának megszüntetése tárgyában. Vajon vonatkozik-e rá a Be. 21. § (1) bekezdésének a) pontja, vagy esetleg ebben az esetben felmerülhet a 21. § (1) bekezdése e) pontjának alkalmazása (vagyis tőle az ügy elfogulatlan megítélése egyéb okból nem várható el)? A kérdés eldöntése nem könnyű feladat.

A bírói meghallgatáshoz való jog több értelemben is használatos. Szűkebb fogásban a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedésekhez kapcsolódik³², a legtágabb értelemben a bíróság tényállás-felderítő munkáját jeleníti, amelyben a terheltnek joga van közreműködni.³³ A magyar bv. bíró eljárásában az elítélt meghallgatáshoz való joga a bíró kötelezettségeként jelenik meg a Bv. tvr.-nek a bv. bírói eljárásra vonatkozó általános rendelkezései között³⁴. A meghallgatás kötelező voltát a Legfelsőbb Bíróság 4/2000. BJE számú jogegységi határozatában is elismerte³⁵, ám ennek ellenére a jelenlegi gyakorlat mégsem teljesen egységes. A közérdekű munkahely végrehajtására szolgáló első munkahely kijelölése tárgyában a bv. bírók gyakran hoznak meghallgatás mellőzésével határozatot. Ennek alapját leginkább a 9/2002. (IV. 9.) IM rendelet 63. § (5) bekezdésében írt rendelkezésben vélik felfedezni, amely ilyen esetben választható lehetőségként említi a meghallgatás megtartását.³⁶ A Bv. tvr. és a miniszteri rendelet vonatkozó szabályozása között nyilvánvaló kollízió mutatkozik, az ellentmondást azonban a jogalkotói korrekció megtörténteig a magasabb szintű jogszabály javára kellene feloldani. A meghallgatás megtartása mellett ezenkívül egy igen nyomós praktikus érv is felhozható, ezzel ugyanis elkerülhetők lennének például az olyan esetek, hogy mozgásukban szemmel láthatóan korlátozott elítéltek részére jelöljön ki a bv. bíró jelentős mozgási igénylő munkahelyet.

A meghallgatáshoz való jognemcsak a jelenléti jogot kell érteni, de idetartozik a terhelt információhoz való joga, valamint véleménynyilvánítási, nyilatkozattételi, iratbetekintési, illetőleg bizonyítás indítványozásához fűződő joga, továbbá

31 Be. 21. § (1) bekezdés b) pont.

32 Alkotmány 55. § (2) bekezdés.

33 Farkas Ákos – Pap Gábor: i. m. 79. o.

34 Bv. tvr. 6. § (3) bekezdés b) pont.

35 A tételes jogi levezetés mellett a Legfelsőbb Bíróság határozatát azzal is indokolta, hogy a bv. bíró döntése az elítélt alapvető jogait és kötelezettségeit érinti, ezért az elítélt nem zárható el attól, hogy a bv. bíró döntése előtt őt személyesen meghallgassa.

36 A meghallgatás mellőzését egyesek azzal is indokolják, hogy az – véleményük szerint – csak azokban az eljárásokban kötelező, amelyeket a Bv. tvr. „A bíróság büntetés-végrehajtási feladatai” című II. fejezetében helyeztek el, az első munkahely kijelölésére vonatkozó szabályozás pedig nem itt található.

az a jogosultsága is, hogy jogainak érvényesítése érdekében védő közreműködését vehesse igénybe.³⁷ Az egyezmény 6. cikk 3. bekezdésének a) pontja rögzíti a büntetőeljárás terheltjének jogát ahhoz, hogy a legrövidebb időn belül és a leg részletesebb módon tájékoztassák őt az ellene felhozott vádak természetéről és indokairól. A vád fogalmát a bíróság kiterjesztően értelmezi, így a terhelt terhére rótt bűncselekményre vonatkozó tájékoztatás kötelezettsége valamennyi büntetőeljárásban részt vevő hatóságra kiterjed. A bv. bírói eljárásban „a vádra” vonatkozó tájékoztatási kötelezettség nem kaphat szerepet, hiszen abban nemcsak vádemelésre nem kerül sor, de a terheltet bűncselekmény elkövetésével sem gyanúsítják. A terhelt azonban a bv. bírói eljárásban sem fosztható meg attól, hogy az eljáró hatóságoktól felvilágosítást kapjon az eljárási jogairól és kötelességeiről. A sokszor hatósági kezdeményezésre induló bv. bírói eljárásban ugyanis a terhelt helyzetére kiható lényeges döntések születnek, ezért az eljárással kapcsolatban a jogi kérdésekben járatlan elítélt vagy előzetesen letartóztatott megfelelő informálása feltétlenül indokolt (különösen akkor, ha védő segítségét nem veszi igénybe). A Be. rendelkezései ezt garantálják, és egyúttal azt is, hogy a terheltnek a bv. bírói eljárásban észrevételeket és indítványokat tegyenek, illetőleg az őket érintő iratokba az eljárás során betekinthesse.³⁸

A büntetőeljárásban a terhelt és a hatóság viszonyára ez utóbbi hatalmi és szakmai fölénye jellemző. Ennek az egyensúlytalanságnak a lehetőségek szerinti korrigálása érdekében a terhelt részére lehetővé kell tenni, hogy igénybe vehesse egy jogban járatos személy segítségét. Ami a terhelt oldaláról jogosultsággként jelenik meg, az egyúttal a hatóságok részére kötelezettség. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy az eljáró hatóságoknak bizonyos feltételek esetén gondoskodniuk kell védő bevonásáról az eljárásba.³⁹ E jog a magyar bv. bírói eljárásában a Be. 5. § (3) bekezdése által érvényesül. A bv. bírói eljárásban szereplő védő közreműködésére vonatkozó szabályozás jelentősen különbözik attól függően, hogy a bv. bíró az ügyben meghallgatást vagy tárgyalást tart. A Bv. tvr. 6. § (3) bekezdésének b) pontjára⁴⁰ figyelemmel a védő jelenléte az elítélt meghallgatásán sohasem kötelező, míg tárgyalás tartása esetén (mivel a tárgyalás során követendő eljárásról sem a Bv. tvr., és a Be.-n kívül más jogszabály sem szól) már érvényesülnek a Be.-nek a védő tárgyaláson való kötelező részvételére vonatkozó előírásai. Megjegyzem, a már a bv. bírói eljárás és a büntetőeljárás viszonyát bemutató részben említett eseti döntés szerint a védőnek a meghallgatásról történő értesítése sem kötelező, és

³⁷ Farkas Ákos – Pap Gábor: i. m. 79–83. o.

³⁸ Be. 43. § (2) bekezdés b), d) és f) pont.

³⁹ Farkas Ákos – Pap Gábor: i. m. 83. o.

⁴⁰ „[...] a védő az elítélt meghallgatásán jelen lehet”.

az azon meg nem jelenő védő részére perorvoslati jogot sem kell biztosítani.⁴¹ A hivatkozott eseti döntésben kifejtett azon álláspontot, mely szerint a Be. szabályai a bv. bírói eljárásban csak tárgyalás tartása esetén alkalmazhatók, meghallgatás esetén pedig nem, a magam részéről főként azért nem tartom elfogadhatónak, mivel a Bv. tvr. 6. § (7) bekezdése a Be.-t nemcsak a bv. bíró által tartott tárgyalás, de az egész bv. bírói eljárás háttérjogszabályaként jelöli meg (nyilvánvalóan nem véletlenül). Ezzel a jogértelmezéssel emellett az a legnagyobb probléma, hogy amennyiben a meghallgatás során egyáltalán nem alkalmazzuk a Be. szabályrendszerét, számos, kizárólag a Be.-ben szabályozott eljárási kérdés eldöntését a bv. bíró „bölcs belátására” kell bízunk. Így például, hogy csak a védelem témakörénél maradjunk, honnan tudjuk, ha nem a Be.-ből, hogy ki járhat el, illetőleg ki nem járhat el a meghallgatáson védőként?⁴² Az ismertetett probléma újfent rámutat a hatályos jogtechnikai megoldás okozta értelmezési nehézségekre. A kérdés egyértelmű rendezésének lehetőségét a védői közreműködéshez való jog szavatolását elősegítő, a Be. rendelkezéseivel harmonizáló, de attól elkülönülő, világos és könnyen értelmezhető szabályozásban látom.

Az arányosság elve a büntetőeljárás vonatkozásában azt jelenti, hogy az eljáró hatóságok magatartásának, megvalósított eljárási cselekményeinek meg kell felelniük, arányban kell állniuk a terhelt terhére rótt cselekmény súlyával.⁴³ A bv. bírói eljárásban ennek az összevetésnek nincs értelme, hiszen a bv. bírói eljárás tárgya nem a büntetőjogi felelősség megállapítása és az elkövető tettének büntetőjogi értékelése (nem beszélve arról, hogy itt az esetek túlnyomó többségében a terhelték már elítéltek, akikkel szemben a bíróság már jogerősen kiszabta a tettükkel arányban álló szankciót). Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a bv. bírói intézkedéseinek (például lakcímfelügyelés elrendelése vagy elfogatóparancs kibocsátása) nem kell célszerűnek, szükségesnek, illetőleg alkalmasnak lenniük az adott feladat (például az ismeretlen helyen tartózkodó elítélt felkutatása) megoldására.

A bizonyítás a bv. bírói eljárásában is jelen van, bár igaz, hogy a bv. bírói hatáskörébe tartozó ügyek természete, jellege általában nem igényli bizonyítás felvételét. A bizonyításnak ebben az eljárásában betöltött szerepét jól érzékelteti, hogy a bv. bíró fő szabály szerint csak meghallgatja az elítéltet (előzetesen letartóztatottat), tárgyalást pedig csak bizonyítás felvétele esetén tart. A bv. bírói eljárással kapcsolatban gyakorlati problémaként merül fel, hogy milyen eljárási cselekmény foganatosítása tekinthető bizonyításnak. Ha például a bv. bíró a meghallgatáson jelen lévő bv. intézeti nevelőnek kérdéseket tesz fel a nevelői vélemény pontosságát

41 BH, 1996/631.

42 Be. 45. § (1)–(2) bekezdés.

43 Farkas Ákos – Pap Gábor: i. m. 83–84. o.

sa, értelmezése körében, az nem minősül bizonyításnak. Ha azonban a nevelő „meghallgatása” valamely tényre, illetve az elítélt cselekvőségére irányul, már tanú kihallgatásról beszélünk, ami azt jelenti, hogy az ügyben tárgyalást kell tartani.⁴⁴ A bv. bírói tárgyalás során végzett bizonyításra a Be. szabályai értelemszerűen irányadók. A büntetőeljárásban a tényállás felderítésére irányuló tevékenység törvényben pontosan meghatározott szabályok szerint történik; e szabályok között helyezkednek el a bizonyítás korlátját jelentő tilalmak. A jelenleg hatályos Be. általános érvénnyel rögzíti: „Nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyész vagy a nyomozó hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával szerzett meg.”⁴⁵ Ezen túlmenően a Be. egyéb speciális tilalmakat is tartalmaz a bizonyítással kapcsolatban, így például a tanú vallomása nem vehető figyelembe bizonyítási eszközként, ha a tanút kihallgatása előtt a mentességi jogára nem figyelmeztették stb. A büntetőeljárásnak a bizonyítás módjára vonatkozó tilalmaival kapcsolatban ugyan fogalmazódtak meg kritikák a szakirodalomban⁴⁶, a bv. bírói eljárásban alkalmazott bizonyítás körében e tilalmak nem jelentenek gyakorlati problémát.

Az ártatlanság véelmével kapcsolatban első természetes gondolatunk az, hogy annak a bv. bírói eljárásban nem lehet szerepe, hiszen abban a büntetőjogi felelősség kérdésében nem szülehet döntés. Valóban, az ártatlanság véelme olyan alkotmányos alapelv⁴⁷, amely elsősorban a büntetőjogi felelősség tisztázására hivatott büntetőeljáráshoz kapcsolódik. A nemzetközileg is elfogadott klasszikus formulában szereplő „bűnösség” a jogi nyelvben kifejezetten büntetőjogi kategória, a tételes jogi megfogalmazás tehát implikálja a büntetőjogi alkalmazást.⁴⁸ Az ártatlanság véelme hatókörének meghatározására több megközelítés is ismeretes, de a leginkább indokolható és a strasbourgi szervek által is elfogadott felfogás szerint „az ártatlanság véelme általános büntetőjogi elv olyan értelemben, hogy a büntetőeljárás keretein kívül is lehet hivatkozni rá, de csak büntetőjogi kérdésekben, a büntetőjog keretein belül értelmezhető”.⁴⁹ Ezt az álláspontot elfogadva nem találom alkalmazhatónak az ártatlanság véelmét sem a fogvatartottakkal

44 Belovics Ervin – Lajtár István – Pacsek József – Vókó György: A büntetés-végrehajtási jog magyarázata. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2001, 59. o.

45 Be. 78. § (4) bekezdés.

46 Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2004, 292. o.

47 „A Magyar Köztársaságban senki sem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg büntetőjogi felelősségét a bíróság jogerős határozata nem állapította meg” [alkotmány 57. § (2) bekezdés].

48 Blutman László: Az ártatlanság véelme – a büntetőjogon kívül is? Bírák Lapja, 1996/1–2., 72. o.

49 Uo. 73. o.

szembeni fegyelmi eljárásban, sem az annak felülvizsgálatára hivatott bírósági eljárásban.

A személyi szabadság bíró általi korlátozására vonatkozó posztulátumnak alapvetően az a célja, hogy garanciát jelentsen a terheltek eljárás során történő szabadságkorlátozásának törvényességére. A független bíró személye a büntető-eljárás során a nyomozó hatóságnak az eljárás eredményessége érdekében esetlegesen visszaélésre hajló tagjaival szemben garanciát jelent arra, hogy az előzetes letartóztatásra a törvényben meghatározott okok alapján indokoltan kerüljön sor. A bv. bíró által elrendelhető kvázi kényszerintézkedések a szabadságvesztés és a javítóintézeti nevelés ideiglenes foganatba vétele, amelyekre a Be.-nek az előzetes letartóztatás *tartamára* vonatkozó rendelkezéseit is alkalmazni kell. A jelenleg hatályos magyar szabályozás jogállami megfelelőségét egyesek azért vitatják, mert az ügyésznek lehetősége van arra, hogy az ideiglenes foganatba vételt a feltételes szabadság, illetőleg az ideiglenes elbocsátás megszüntetésére irányuló indítványának benyújtása előtt elrendelje. A bv. bíró általi elrendelés kizárólagosságának felvetése kapcsán nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt a tényt, hogy e „kényszerintézkedések” már jogerős bírósági ítéletben kiszabott, szabadságelvonással járó szankciók végrehajtásához kapcsolódnak, így az ügyész által elrendelt szabadságkorlátozás megítélése a bv. bíró eljárásában nem lehet azonos az előzetes letartóztatás egykori, ügyész általi elrendelésével.

A tárgyalás nyilvánosságának deklarálását az alkotmány⁵⁰ is tartalmazza. Tekintettel arra, hogy az alaptörvény általánosságban beszél a bírósági tárgyalás nyilvánosságáról, ennek az elvnek minden bírósági eljárásban érvényesülnie kell. Kétségtelen tény azonban, hogy a tárgyalás nyilvánossága a bv. bírói eljárásban jelentős korlátozást szenved azokban az ügyekben, amelyekben az elítélt fogva van, ilyenkor ugyanis a tárgyalás színhelye a fogva tartó bv. intézet.⁵¹ A Bv. ivr. e szabályozásának az az indoka, hogy a fogva lévő elítéltek (előzetesen letartóztatottak) a bv. bíró meghallgatása, illetőleg tárgyalása céljából a megyei (fővárosi) bíróság épületébe történő előállításuk indokolatlan munkaterhet jelentene a fogva tartó bv. intézet számára. A jelenlegi szabályozásnak azonban az a következménye, hogy a nyilvánosság ezekben az eljárásokban csak rendkívül szűk keretek között valósulhat meg. Ha például a látogatási idő alatt kerül sor a tárgyalás megtartására, a terhelt hozzátartozója elvileg kérheti a tárgyaláson való részvétel lehetőségének biztosítását⁵², egyéb időpontokban a tárgyaláson részt venni

⁵⁰ Alkotmány 57. § (1) bekezdés.

⁵¹ A Bv. ivr. 6. § (3) bekezdésének b) pontja szerint: „...ha az elítélt fogva van, a büntetés-végrehajtási bíró a meghallgatást, illetőleg a tárgyalást a büntetés-végrehajtási intézetben tartja”.

⁵² Belovics Ervin – Lajtár István – Pacsek József – Vékó György: i. m. 63–64. o.

kivánó hozzátartozó is csak a bv. intézet parancsnokának engedélyével léphet be a bv. intézetbe⁵³, ilyen engedély hiányában pedig az intézetben tartott tárgyaláson való részvétel szóba sem jöhet. A bv. intézet rendjének és biztonságának fenntartása nyilvánvalóan megköveteli, hogy oda csak jogszabályban meghatározott céllal, ellenőrzött módon, illetőleg bizonyos esetekben csak előre egyeztetett időpontban lehessen belépni. A tárgyalás nyilvánosságának ez a korlátozása – véleményem szerint – mégsem elfogadható, mert pusztán olyan célszerűségi megfontolásra (a bv. intézet munkatehertől való megkímélése) lehet visszavezetni, amelyet a korlátozás megengedett esetei között sem az egyezmény, sem a Be. nem említ. A nyilvánosság kérdése megoldható lenne, ha a bv. bíró a tárgyalást a fogva lévő terheltek esetében is a bíróság épületében tartaná, és e tárgyaláson maradéktalanul érvényesülhetnének a Be. nyilvánosságra vonatkozó rendelkezései. Ez feltételezhetően nem okozna lényegesen több munkát a fogva tartó bv. intézet számára sem, hiszen a bv. bíró viszonylag ritkán tart tárgyalást. (A meghallgatások bv. intézetben tartása nem tekinthető aggályosnak, hiszen a meghallgatás nyilvánossága sem a jogállami büntetőeljárás elvéből, sem az egyezményből nem vezethető le, és azt az alkotmány, illetőleg a Be. irányadó rendelkezései sem írják elő.)

A terheltek jogi szakudásának hiányát pótló jogi képviselő biztosításának egyik módja a védő meghatalmazása, a másik pedig – ha a terhelt a meghatalmazáshoz szükséges anyagi eszközök híján van – az, hogy az eljáró hatóság állami költségen védőt rendel ki részére (ingyenes jogsegély). A bv. bírói eljárásban történetű védő kirendelésére (amely egyébként a gyakorlatban ritkán fordul elő) a Be. szabályait kell irányadónak tekinteni. A Be. az ingyenes jogsegély biztosítását személyes költségmentesség formájában teszi lehetővé, amely magában foglalja a védő kirendelését, valamint azt is, hogy a kirendelt védő díját és költségét az állam viseli.⁵⁴ A terhelt részére védőt csak meghatalmazott védő hiányában kell, illetőleg lehet kirendelni. Ilyen esetben ki kell rendelni a védőt, ha a védelem kötelező, vagy ha a védelem nem kötelező, de a terhelt azért kéri védő kirendelését, mert a jövedelmi viszonyai miatt nem tud a védelméről gondoskodni, végül kérelemre vagy hivatalból védő rendelhető ki akkor is, ha ezt az eljáró hatóság a terhelt érdekében szükségesnek tartja.⁵⁵ A Bv. tvr. 6. § (3) bekezdésének b) pontja alapján a meghallgatáson a védő jelenléte nem kötelező. Ez a szabály a bv. bírói gyakorlatban úgy interpretálódott, hogy – kötelező jelenlét előírásának hiányában – ennél az eljárási formánál a Be.-ben meghatározott esetekben sem kötelező a védelem, és így ilyenkor meghatalmazott védő hiányában nem kell védőt kirendelni. A bírói gyakor-

53 44/2007 (IX. 19.) IRM rendelet 1. § (2) bekezdés f) pont.

54 Be. 74. § (3) bekezdés.

55 Be. 48. § (1)–(3) bekezdés.

lat praktikus érvekkel jól alátámasztható (például ezekben a többségében egyszerű megítélésű ügyekben, amelyekben az elítéltek igen gyakran fogva vannak, és csupán ebből az okból lenne kötelező a védelem, indokolatlan költséggel és az eljárás elhúzódnásával járhatna a védők tömeges kirendelése, a kirendelt védők munkája ezekben az általában gyors lefolyású, egyszerű megítélésű ügyekben még a büntetőeljárásokban tapasztaltaknál is csekélyebb tényleges eredménnyel járna stb.), dogmatikailag azonban nem igazán állja meg a helyét, hiszen a védői tevékenység nem csak a meghallgatáson való részvételre korlátozódik. A korábban kritika tárgyává tett eseti döntés – amely szerint a Be. szabályait a bv. bírói eljárásban csak tárgyalás tartása esetén lehet alkalmazni – segítségül hívása a már említett okok alapján kifogásolható. A védő kirendelésére nézve a Bv. tvr. egyetlen rendelkezést sem tartalmaz, ezért úgy vélem, hogy a Be. egyéb vonatkozó szabályai sem negligálhatók. Így tehát, álláspontom szerint, a jelenleg hatályos szabályozás alapján a bv. bíró belátása szerint a terhelt érdekében bármikor védőt rendelhet ki, ha pedig a terhelt azért kéri védő kirendelését, mert jövendelmi viszonyai miatt nem tudja meghatalmazott védő segítségét igénybe venni, kötelező (lenne) a védőkirendelés. A jelenlegi bírói gyakorlat töretlennek látszik annak megítélésében, hogy ha a bv. bíró a kötelező védelem eseteiben (például a terhelt fogva van, káros elmeállapotú stb.) védő távollétében tartja meg a tárgyalást, abszolút eljárási szabálysértés valósul meg.⁵⁶

A bíróságnak határozatában számot kell adnia a döntéshozatal során figyelembe vett bizonyítékról, másképpen szólva, indokolnia kell a döntését. Ilyen értelemben az indokolási kötelezettség nem más, mint a bizonyítékok szabad értékelésének egyfajta korlátja. A határozatok indokolásának célja egyúttal az ellenérdekű felek (büntetőeljárásban a vád és védelem) tájékoztatása, és ezen alapulhat a felbbezés, valamint a másodfokú bíróság döntése is.⁵⁷ Az alkotmány a bíróság indokolási kötelezettségét csak az előzetes letartóztatás (illetőleg szabadlábra helyezés) tárgyában hozott döntéssel összefüggésben említi.⁵⁸ Alapelvi szinten sem a Bv. tvr.-ben, sem a Be.-ben nem rögzítették, ám ez utóbbi egyes konkrét rendelkezéseiben egyértelműen testesztet ölt, a Be.-nek a bírósági határozatok indokolására vonatkozó rendelkezéseit pedig megfelelően alkalmazni kell a bv. bíró eljárására is. Ebből következően a bv. bíró határozataival kapcsolatban is fő szabálynak a Be. azon előírását kell tekinteni, amely szerint a bíróságnak általában indokolnia kell a határozatait.⁵⁹ A határozat indokolásának a Be. releváns rendelkezéseiben szerep-

⁵⁶ BH, 1984/486.

⁵⁷ Farkas Ákos – Pap Gábor: i. m. 89. o.

⁵⁸ Alkotmány 55. § (2) bekezdés.

⁵⁹ Be. 257. § (3) bekezdés.

lő tartalmi elemek közül csupán azokat kell magában foglalnia, amelyek a bv. bíró eljárásában értelmezhetők. A büntetőeljárással egyezően praktikus megfontolásokból az alapelv a bv. bírói eljárásban sem abszolút, hiszen a pervezető végzéseket és a határozati formát nem igénylő bírói intézkedéseket a bv. bírónak sem kell indokolnia, de ezek a kivételek a gyakorlat által megfelelően igazoltak, megszüntetésük ezért nem indokolt.

A jogorvoslati jogosultság elvét maga az alkotmány⁶⁰ is rögzíti. Ez az alapelv egyúttal a Be. 3. § (3) bekezdésében is megfogalmazást nyert, a bv. bírói eljárásban történő gyakorlati jogalkalmazás szempontjából azonban nem ennek, hanem a Bv. tvr. 6. § (3) bekezdés c) pontjának mint speciális rendelkezésnek van jelentősége, amely – a Bv. tvr.-ben meghatározott eseteket kivéve – fellebbezési jogot enged a bv. bíró határozataival szemben. A jelenlegi szabályozás kialakítását az 5/1992. (I. 30.) AB határozat indukálta, amely egyebek között a Bv. tvr.-nek a fellebbezési jogra vonatkozó általános rendelkezését is megsemmisítette. Az Alkotmánybíróság határozatának bemutatásától és annak részletes elemzésétől terjedelmi okok miatt e helyütt most eltekintek, de néhány fontosabb megállapításának említése feltétlenül indokolt. Az AB-határozat meghozatalának időpontjában a bv. bíró húszféle döntése közül mindössze négy döntésfajta ellen volt helye fellebbezésnek. A további 16 döntésfajta csak panasszal volt támadható, és ebből csupán öt esetben rendezte az akkor hatályos 108/1979. (IK. 8.) IM utasítás a panasz folytán a bv. bíró által kötelezően lefolytatandó eljárást. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint ez a szabályozás nem felelt meg a jogorvoslati jog mint alkotmányos alapjog követelményeinek. A határozat indokolásában a taláros testület kifejtette: „a bv. bírói döntések jelentős hányadában komoly érdekek fűződnek a határozatok helyességéhez, törvényességéhez, így ahhoz, hogy a döntések vitathatók legyenek. Az ítéletben meghatározott joghátrány ugyanis főként a büntetés, illetve az intézkedés során érvényesül [...] az alapvető emberi jogokba való beavatkozás jogalapját a büntetőeljárásban meghozott jogerős ítélet teremti meg, azonban a tényleges korlátozás, a beavatkozás a végrehajtás menetében történik.” Az indokolás szerint az alkotmányos alapjog immanens része az érdemi határozatok tekintetében a más szervhez, illetőleg az ugyanazon szervezeten belüli magasabb fórumhoz fordulás lehetősége, mindazonáltal nem feltétlenül ellentétes az alkotmánnyal az ilyen felülvizsgálatot nem engedő jogorvoslat a nem érdemi, nem ügydöntő határozatok esetében. (Az alkotmány elismeri a jogorvoslati jog – a jogviták ésszerű időn belül történő elbírálásának érdekében történő – arányos korlátozásának lehetőségét.) A Bv. tvr. hatályos szabályozása – az Alkotmánybí-

⁶⁰ Alkotmány 57. § (5) bekezdés.

róság döntésére figyelemmel mindössze két esetben zárja ki a fellebbezés lehetőségét. A közérdekű munka végrehajtásának félbeszakítása és a szabadságvesztésre átváltoztatott közérdekű munka elhalasztása tárgyában hozott bv. bírói döntés elleni fellebbezés kizártsága azért elfogadható, mert ezek igazgatási jellegű döntések. Ezzel szemben, véleményem szerint, a meghallgatáson jelen nem lévő védő jogorvoslati jogának kizárása elfogadhatatlan (különösen akkor, ha a védőt a meghallgatásról nem is értesítik).⁶¹

A *ne bis in idem* elve (ugyanazon jogellenes cselekmény miatti kétszeres eljárás tilalma) a Be.-ben a büntetőeljárás akadályai közötti található⁶², és azt az egyezmény 7. kiegészítő jegyzőkönyvének 4. cikke is tartalmazza. A bv. bíró előtt jogellenes cselekmény miatt eljárás megindítására, illetőleg emiatt szankció kiszabására nem kerülhet sor, ezért ez az elv itt nem bír számottevő relevanciával. Elméletileg előfordulhat ugyan, hogy a már egyszer jogerősen elbíralt cselekmény miatt a fogvatartottal szemben újabb fegyelmi eljárás indul (amelyben magánelzárás fenytetés kiszabására kerül sor), és a fellebbezés folytán a bv. bíró elé kerül (akinek az újabb fegyelmi eljárást meg kell szüntetnie), ennek azonban igen csekély a gyakorlati valószínűsége.

A jogerős bv. bírói határozat ellen perújításnak sincs helye, mert arra csak „a bíróság jogerős ítéletével elbíralt cselekmény”⁶³ esetén van mód. Ez tulajdonképpen azt jelenti, hogy a bv. bírói eljárásban jelenleg a perújrafelvételhez fűződő jog nem érvényesül. A jogerős bv. bírói határozat felülvizsgálatával összefüggésben egyébiránt további problémaként vetődik fel, hogy ebben a processzusban felülvizsgálati eljárásnak sincs helye, ha pedig ellene a törvényesség érdekében nyújtanak be jogorvoslatot, csak a törvénysértés megállapítására van mód, a megtámadott határozat megváltoztatása vagy hatályon kívül helyezése nem lehetséges.⁶⁴ Emellett arról sem feledkezhetünk meg, hogy e körben a jogegységi eljárás sem tekinthető érdemi perorvoslatnak, mert a jogegységi határozat a bv. bíró hatáskörébe tartozó ügyekben meghozott jogerős határozatot nem helyezheti hatályon kívül.⁶⁵

A büntetés-végrehajtásban közreműködő szervek és személyek saját érdeke azt kívánja, hogy a büntetés végrehajtása számukra a legkevesebb gondot és problémát jelentse. A bv. bíró vonatkozásában ez egyúttal állami szintű követelményként is megfogalmazódik (a büntető igazságszolgáltatási szervek működőképességének a fenntartásához fűződő igény). Így például akkor, amikor a bv. bíró elbírálja

61 Lásd a jelen tanulmányban kifejtetteket a védői közreműködéshez való jog elemzésénél.

62 Be. 6. § (3) bekezdésének d) pontja.

63 Be. 408. § (1) bekezdés.

64 Be. 437. §.

65 Be. 443. § (3) bekezdés.

az elítélnek a bv. intézet magánelzárást kiszabó határozata elleni fellebbezését, a magánelzárás tartamának felülvizsgálatokor tulajdonképpen erre a szempontra is figyelemmel kell lennie, hiszen a fegyelmi fenytés kiszabásának egyik fő célja a bv. intézet rendjének fenntartása.⁶⁶ A bv. bírónak azonban mindig szem elött kell tartania az emberi jogok és a törvényesség védelmét, ezzel garantálva, hogy a büntetés-végrehajtási szervek szervezeti érdekeik érvényesítésében nehegy átlép-jék a jogállamban kívánatosnak tartott mértéket.

Összegzés

Egy jogállamban a bíróságok egyik alapvető feladata az emberi jogok védelme. A bv. bíró legfontosabb szerepe a jogállami berendezkedésben ugyanez azzal a specialitással, hogy tevékenysége kizárólag a büntetés-végrehajtás tereumára korlátozódik. Jelen tanulmány célja annak vizsgálata volt, hogy hazánkban magá-nak a jogvédelmi feladatot ellátó bv. bírónak az eljárása milyen mértékben felel meg a tőle elvárt jogállami kritériumoknak. E vizsgálathoz – a hatályos magyar szabályozás jellegére is tekintettel – a jogállami büntetőeljárás vezérelvét választottam zsinórmértékül.

E „jogállami teszt” nyomán megállapítható, hogy a bv. bíró eljárásával kapcsola-tban nem lehetünk teljes mértékben elégedettek. A hatályos szabályozás az al-kozmányos bíró követelményét nem elégíti ki teljes mértékben, mert jelenleg a bv. bíró hatáskörét és illetékességét nem törvény határozza meg. A meghallgatáshoz való jog – az ellentmondásos jogszabályi háttér következtében is – nem hatályosul teljes körűen a bv. bírói gyakorlatban, és a perújrafelvételhez fűződő jog sem érvé-nyesül ebben az eljárásban. Ezen túlmenően a tárgyalás nyilvánosságával, a vé-dői közreműködéssel, valamint a védő jogorvoslati jogával kapcsolatos szabályo-zás és gyakorlat is erős aggályokat vet fel. A megoldás kulcsa alapvetően a jogalkotó kezében van, reményeim szerint a készülő új büntetés-végrehajtási kódex ezekre a problémákra is gyógyírt jelent majd.

IRODALOM

Bárd Károly: A pártatlan bírósághoz való jog az Európai Emberi Jogi Egyezményben és a büntető igazságszolgáltatás rendszere. In: **Gönczöl Katalin – Kerezi Klára (szerk.):** Tanulmányok Szabó András 70. születésnapjára. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 1998, 34. o.

⁶⁶ Bv. tvr. 42. § (1) bekezdés.

- Bárd Károly:** Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007
- Belovics Ervin – Lajtár István – Pacsek József – Vákó György:** A büntetés-végrehajtási jog magyarázata. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2001
- Berkes György:** Vitás kérdések a büntetés-végrehajtási bírói eljárásban. *Magyar Jog*, 1981/2.
- Blutman László:** Az ártatlanság védelme – a büntetőjogon kívül is? *Bírák Lapja*, 1996/1–2.
- Farkas Ákos – Pap Gábor:** Alkotmányosság és büntetőeljárás. In: *Kriminológiai és kriminalisztikai évkönyv*, 30. IKVA, Budapest, 1993, 65–91. o.
- Farkas Ákos – Róth Erika:** A büntetőeljárás. KJK-Kerszöv, Budapest, 2004
- Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián:** Új magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2004
- Fűrész Klára:** A bíróság. In: **Kukorelli István (szerk.):** Alkotmánytan I. Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 451. o.
- Király Tibor:** Büntetőeljárás jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2008
- Krauss, Detlef:** Rechtsstaat und Strafprozess im Vergleich. In: *Festgabe zum schweizerischen Juristentag 1985*. Verlag Helbing und Lichtenbahn, Basel, 1985
- Plawski, Stanislaw:** Les tribunaux pénitentiaires en Europe. *Revue pénitentiaire et de Droit Pénal*, no. 2., 1985
- Szűcs András:** A büntetés-végrehajtási bíró helye és szerepe a büntetés-végrehajtást övező jogállami biztosítékok között. *Bűnügyi Szemle*, 2008/1.
- Tremmel Flórián:** Jogállam és büntetőeljárás. *Jogtudományi Közöny*, 1989/12.
- Tremmel Flórián:** Magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2001
- Vákó György:** A bűnelkövetők jogkorlátozásáról. Az elítéltek jogi helyzetéről általánosságban. *Jogtudományi Közöny*, 1989/8.
- Vákó György:** A büntetés-végrehajtási bíró szerepe a végrehajtás alakításában. *Magyar Jog*, 1990/10.
- Vákó György:** Magyar büntetés-végrehajtási jog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006